

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย

ความสัมพันธ์ทางการค้าและการอพยพของชาวจีนในสยาม

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของไทยได้บันทึกว่า แหลมมลายูเป็นแห่งแรกของสยามที่พ่อค้าชาวจีนและชาวต่างประเทศอื่นๆมากันมาก ทุกๆ ปีจะมีขบวนเรือสำเภาจากเมืองจีนมาแวะที่ท่าเรือและที่ตั้งต่างๆ ทางฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู โดยอาศัยลมตะวันออกเฉียงเหนือมุ่งไปยังอินเดียและตะวันตกไกลเพื่อนำสินค้าไปขาย และกลับเมืองจีนด้วยลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้¹ พ่อค้าชาวจีนมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับเมืองท่าของไทยมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย ในการแสดงความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทย-จีน โดยการส่งคณะทูตไปถวายบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงจีน ด้วยระบบทูตบรรณาการ หรือที่เรียกทั่วไปว่า "การจิ้มก้อง" นั้น นอกจากทำให้ได้สินค้าจากจีนแล้วยังได้รับผลกำไรที่สูงค่า เพราะชาวจีนจะไม่เก็บภาษีกับเรือสินค้าที่มากับราชทูต² ด้วยความสัมพันธ์อันดีทางการค้าฝ่ายไทยให้การต้อนรับชาวจีนด้วยมิตรไมตรี ชาวจีนบางส่วนที่ชอบพอกฎไทยจึงแต่งงานและตัดสินใจตั้งรกรากอยู่ในแผ่นดินสยาม จึงมีการผสมผสานกันทางเชื้อชาติเกิดขึ้นเป็นลูกครึ่งชาวจีนและโดยส่วนมากมีบิดาเป็นคนจีนและมารดาเป็นคนไทย เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าผู้หญิงจีนจะไม่อพยพไปนอกประเทศ นักสำรวจสมัยนั้นสันนิษฐานว่ามีลูกจีนในสยามเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15

แนวโน้มการค้าในรูปแบบบรรณาการยังเมืองจีนค่อยๆ ลดบทบาทลง โดยมีการค้าจากเอกชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในสมัยจักรพรรดิคังซีทรงอนุญาตให้มีพ่อค้าในมณฑลลกวางตุ้ง พูเกี้ยน และเจ้อเจียงค้าขายกับประเทศโพ้นทะเลได้ ส่งเสริมเรือพาณิชย์ที่บรรทุกข้าวไปยังมณฑลทั้งสามของจีนทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนอาหารในมณฑลเหล่านี้ผ่านเมืองท่าจากหลิน³ โดยอาศัย

¹ G. William Skinner, (1957) Chinese Society in Thailand : An Analytical History. แปลโดย พรรณี อัครพลรักษ์และคณะ, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 1.

² ภาวีวรรณ ประจวนหมาก, เอกสารการสนม มสธ. สังคมและวัฒนธรรมไทย (เนนทปฐี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532), หน้า 528.

³ หวางเหมียนจาง, "คนแค้จิวในแผ่นดินไทย," สุนทร อรุณเลิศ (ผู้แปล), ศิลปวัฒนธรรม 9 (มิถุนายน 2531) : 54.

เรือสำเภาก้าวแดงบรรทุกข้าวจากอยุธยา ประกอบกับเป็นระยะที่มีการต่อต้านพวกแมนจูที่รุกราน
 ดังนั้นช่วงหลังค.ศ.1645 จึงมีผู้อพยพจากเมืองจีนมากมายยังสยามมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มาจาก
 มลฑลกวางตุ้งและฟูเจี้ยน มีชาวแต้จิ๋วส่วนหนึ่งจากอำเภอเท่งไฮ้โดยสามารถกับเรือจากเมืองท่า
 จางหลินและนับเป็นชาวจีนแต้จิ๋วยุคแรกๆในสังคมไทย มีจำนวนชาวจีนฮกเกี้ยนมากที่สุดใน
 ไทยสมัยอยุธยาอาศัยอยู่ทั้งในและนอกกำแพงเมือง ชาวจีนที่อพยพมาส่วนใหญ่จะประกอบไป
 ด้วย พ่อค้า แพทย์ ช่างฝีมือ และอื่นๆ สำหรับชาวจีนผู้ซึ่งเป็นชนชั้นราชการเป็นผู้มีความรู้ มัก
 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการประจำราชสำนักสยาม ในเอกสารของจีนได้ระบุฐานะของชาว
 จีนในสยามว่า “ชาวสยามนับถือเมืองจีน สยามจ้างชาวจีนให้เป็นข้าราชการ ผู้บริหารและ ผู้ควบคุม
 การคลังและภาษี”⁴ แสดงฐานะของชาวจีนว่าเป็นที่ไว้วางใจจากราชสำนักมากกว่าคน
 ต่างชาติอื่นๆ

ศตวรรษที่ 18 ภายหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. 2310 พระเจ้าตากสิน
 มหาราชทรงกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมาและขึ้นสืบราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ในรัชสมัยกรุง
 ธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) สถาปนาเมืองหลวงทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งปัจจุบันเป็น
 ส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร สืบเนื่องมาจากพระองค์มีเชื้อสายจีน บิดาเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว
 ภายใต้อาณัติของพระองค์ทรงสนับสนุนคนจีนเป็นพิเศษทั้งทางด้านการค้าและให้สิทธิพิเศษแก่
 ชาวจีน การค้าเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เป็นสาเหตุจูงใจให้ชาวจีนอพยพเข้ามายังสยามมากขึ้น
 โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วได้เข้ามาตั้งหลักในประเทศไทยและสืบต่อมาจนปัจจุบัน จวบจนสมัย
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงโปรดเกล้าให้ย้ายเมืองหลวง
 ไปทางฟากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณท่าเตียนซึ่งเป็นตลาดใหญ่ของชาวจีน พระ
 ราชทานที่ดินทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ นอกกำแพงเมือง บริเวณวัดสามปลื้ม ที่เรียกกันว่า “สำ
 เห่ง” อันเป็นย่านชุมชนจีนที่เก่าแก่และเป็นแหล่งที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากตราบจน
 ปัจจุบัน กษัตริย์ราชวงศ์จักรีตอนต้นเร่งรัดพัฒนาการค้าของประเทศและการค้าที่ผูกขาดโดย
 ราชสำนักให้เจริญขึ้นมาก และทรงส่งเสริมให้ชาวจีนอพยพเข้ามาเพื่อเพิ่มผลผลิตสำหรับสินค้า
 ส่งออกของประเทศ และเพื่อจัดหาลูกเรือประจำเรือของหลวง แม้ว่าราชวงศ์แมนจูจะออกกฎ
 เข้มงวดกับการลักลอบนำชาวจีนออกนอกประเทศก็ตาม จากการส่งทูตบรรณาการไปยังเมืองจีน
 ทำให้ได้ผลประโยชน์มากมายจากการนำของไปขายโดยผ่านขบวนคณะทูตจะได้รับการยกเว้น
 การเก็บภาษี อีกทั้งสามารถหาซื้อสินค้าในเมืองจีนตามที่ต้องการได้ด้วย เมื่อมีการส่งคณะทูต

⁴ G. William Skinner, (1957) Chinese Society in Thailand ; An Analytical History. แปลโดย พรรณี
 อัครพลรักษ์และคณะ, สังคมจีนในประเทศไทยประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ ,หน้า 18.

บ่อยครั้งจนเกินไปจึงทำให้ระบบบรรณาการค่อยๆเสื่อมลงไป⁵ และต่อมาได้ยกเลิกการค้าของหลวงในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาตอบสนองต่อความต้องการด้านแรงงานของไทยโดยเฉพาะบทบาทในด้านการค้าและการแปรรูปสินค้าเพื่อส่งออก น้ำตาลและดีบุกเป็นสินค้าประเภทที่ตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศที่ได้ขยายการค้ากับต่างประเทศ ส่วนใหญ่ชาวจีนแต่จิวรับผลิตน้ำตาลทราย ส่วนชาวจีนฮกเกี้ยนรับทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทางตอนใต้ของประเทศด้วยเหตุนี้เอง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงมีชุมชนกระจายออกไปยังเมืองต่างๆ มากกว่าในอดีต เช่น จีนแคะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมป่าไม้ตามหัวเมืองทางภาคเหนือของไทย จีนแต่จิวบางพวกเข้าไปทำการค้าวัวต่างทางเมืองระแหง ตาก จีนฮกเกี้ยนทำเหมืองแร่แถวเมืองระนองและหัวเมืองทางใต้ของไทย เป็นต้น⁶ ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการอพยพชาวจีนมายังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเมื่อยกเลิกการค้าผูกขาดทางการค้าของหลวงแล้ว เปิดโอกาสให้มีการค้ากันอย่างเสรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้ากับต่างประเทศ ขณะที่เมืองไทยขาดแคลนผู้ประกอบการค้าที่จะเป็นคนกลางระหว่างประเทศไทยผู้ผลิตและผู้ซื้อชาวตะวันตก ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางซื้อสินค้าจากชาวไทยไปขายชาวตะวันตก ขณะเดียวกันก็เป็นพ่อค้าปลีกนำสินค้าต่างประเทศมาจำหน่ายแก่ชาวไทยโดยทั่วไป⁷ รวมทั้งคอมปราดอร์หรือนายหน้าผู้รับสินค้าไปจ่ายยังหัวเมืองและหาสินค้ามาป้อนเพื่อส่งออก ผู้ที่มีความรู้หรือทักษะในการประกอบอาชีพมีโอกาสทำรายได้และสะสมทุน สามารถขยายบทบาททางเศรษฐกิจของตนกว้างขวางออกไป ในยุคของการค้าเสรีทำให้มีการขยายตัวของการผลิตเพื่อการค้า กิจกรรมต่างๆต้องการแรงงานจำนวนมากไม่ว่าจะเป็น โรงน้ำตาล โรงเลื่อย โรงสี งานเหมืองแร่ดีบุก และอื่นๆ ส่วนใหญ่แล้วมีคนจีนเป็นผู้ดูแล นอกจากนี้งานเร่งรัดพัฒนาประเทศด้านสาธารณูปโภคภายในประเทศ เช่น การขุดคลอง งานสร้างถนน และสร้างทางรถไฟ ส่วนมากจะอาศัยแรงงานกรรมกรจีน เนื่องจากสังคมไทยสมัยก่อนเป็นสังคมศักดินาใช้การเกณฑ์แรงงานไพร่ มีข้อเสียคือขาดความกระตือรือร้นในการทำงานเพราะไม่ได้รับตอบแทน⁸ จึงมีชุมชน

⁵ พรพณี นัตรพลรักษ์และคณะ (แปล), สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 23.

⁶ ศิวรรพ ปะจวนเพชร, เอกสารวารสาร มสธ. สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า 530.

⁷ สาทิตร์ ทักษะสุด, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2358-2453,

* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 33.

⁸ ปิยนารถ บุณนาค และคณะ, คลองในกรุงเทพฯ : ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี พ.ศ. 2325-2525, หน้า 52-53.

ที่ตั้งรกรากอยู่ทางภาคใต้ ก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก บุกเบิกพื้นที่ทำสวน ยาง ตลอดจนสองข้างทางรถไฟในภาคใต้⁹ จะเห็นได้ว่า ด้วยความสามารถของชาวจีนใน ด้านการค้าและการเดินเรือที่ดีเยี่ยม เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถตอบสนองความต้องการประเทศ ไทยทั้งด้านการพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจของประเทศในสมัยนั้น

ชาวจีนจำแนกตามกลุ่มภาษาพูดและลักษณะการอพยพ

ชาวจีนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทยจำแนกตามกลุ่มภาษาพูด มี 5 กลุ่มซึ่งแต่ละกลุ่ม นั้นจะมีที่มาจากภาษาท้องถิ่นแต่ละแห่ง ดังนี้¹⁰

1) จีนฮกเกี้ยน (Fukienese) อยู่ในมณฑลฟูเกี้ยนทางตอนใต้และทางตะวันออกของดินที่พูด ภาษาและ กลุ่มภาษาพูดอื่นๆ เรียกชาวฮกเกี้ยนว่า “ฝู-เจี้ยน-เหียน” ผู้อพยพที่เป็นชาวฮกเกี้ยนส่วนใหญ่มาจากจังหวัดของ ฉวน-โจว และ จาง-โจว

2) จีนแต้จิ๋ว (Teachiu) มาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง บริเวณลุ่มแม่น้ำ ยัน (หวนเจียง) พวกเขาแต้จิ๋วอาจย้ายมาจากฟูเกี้ยนทางตอนใต้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 ถึง 15 กลุ่มภาษา พูดอื่นๆเรียกพวกจีนแต้จิ๋วว่า “ฟู-เหล่า” แปลว่า พลเมืองของฟูเกี้ยน ชาวแต้จิ๋วส่วนมากอาศัยในเฉา-โจว ชาวแต้จิ๋วที่อพยพส่วนใหญ่มาจาก 8 อำเภอ ได้แก่ เตี้ยเอี้ย เท่งไฮ้ ไผ่เล่ง ก๊กเอี้ยะ และ เหี้ยยวเพ็ง ซึ่งเป็นบริเวณริมชายทะเลและปากแม่น้ำยัน

3) จีนกวางตุ้ง (Cantonese) มาจากตอนกลางของมณฑลกวางตุ้งไปจนถึงทางตะวันออกของ มณฑลกวางสี พวกกวางตุ้งเป็นกลุ่มภาษาที่ใหญ่ที่สุดในจีนตอนใต้ อาศัยหนาแน่นบริเวณแม่น้ำซีเกียง- จูเจียง ชาวกวางตุ้งเรียกตัวเองว่า กว่าง-ฝู-เหียน (แปลว่าคนที่มาจากจังหวัดกวาง-โจว) หรือ หว่าง-ตุง- เหียน (คนที่มาจากมณฑลกวางตุ้ง)

4) พวกจีนแคะ (Hakka) พวกจีนแคะตั้งถิ่นฐานทางตะวันออกเฉียงเหนือของเฉา-โจว ติดต่อกัน ไปถึงปลายตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลฟูเกี้ยน ผ่านมณฑลกวางตุ้งทางตอนเหนือ แล้วย้ายไปจนถึง มณฑลกวางสีตะวันออกและรวมถึงภาคใต้สุดของมณฑลเกียงสีและมณฑลชุนาน พวกจีนแคะครอบ ครองบริเวณท้องถิ่นและที่ราบสูง ชุมชนพวกจีนแคะตั้งชุมชนกระจายปะปนกับชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆ ทั่วจีนตอนใต้ พวกจีนแคะ เรียกตนเองว่า “เค่อ-เหียน”

5) พวกจีนไหหลำ (Hainanese) อาศัยอยู่ที่ราบและบริเวณชายฝั่งทะเลของเกาะไหหลำ ผู้ อพยพมาอยู่รุ่นแรกสุดส่วนใหญ่มาจากมณฑลฟูเกี้ยนทางตอนใต้ อาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียง เหนือของเกาะ แถบเหวิน-ซาง และฉง-ชาน ชาวไหหลำเป็นที่รู้จักกันในนาม “ไห-หนาน-เหียน”

⁹ . เอกสารการสนทน มสธ. สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 530.

¹⁰ พรพนี อัครพลรักษ์และคณะ, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ หน้า 36-40.

ชกเกี้ยนขยายการค้าไปยังนาน-ยางจึงทำให้อัตราส่วนของผู้อพยพเข้ามายังสยามเป็นชาวจีนชกเกี้ยนเพิ่มขึ้นด้วยและเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีความสำคัญยิ่งในสยาม จนถึงสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีมีการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มภาษาพูดของผู้อพยพชาวจีนที่เข้ามาประเทศไทย กษัตริย์ส่งเสริมชาวจีนแต่จิวอันเป็นกลุ่มภาษาพูดเช่นเดียวกับพระองค์ ทำให้มีชาวจีนแต่จิวอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันผู้อพยพชาวชกเกี้ยนและกวางตุ้งกลับลดน้อยลง ชาวจีนชกเกี้ยนนิยมอพยพมายังสยามภาคใต้มากกว่าตรงมายังกรุงเทพฯ เมื่อมีการสถาปนาฮ่องกงเมื่อ ค.ศ.1842 ดึงดูดความสนใจของผู้ที่จะอพยพจากเมืองท่ากวางตุ้งโดยสมัครใจไปฮ่องกงแทน ประกอบกับ การสิ้นสุดของระบบทศบรรณาการ(ค.ศ.1853) ซึ่งเคยให้ผู้อพยพชาวกวางตุ้งอาศัยเดินทางไปพร้อมกับเรือบรรณาการ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้อพยพชาวกวางตุ้งเข้ามาในสยามลดน้อยลง¹¹ ส่วนชาวไหหลำนิยมอพยพออกนอกประเทศด้วยเรือสำเภามีเล็กเป็นพิเศษสามารถแล่นเดียวชายฝั่ง ซึ่งปลายทางที่ประเทศสยามนับว่าเป็นระยะทางที่เหมาะสมกับการเดินเรือดังกล่าว สำหรับการอพยพของชาวจีนและไปยังสยามโดยเดินทางไปยังเมืองท่าใกล้ที่สุดอันได้แก่ ชัวเถา ประกอบกับในช่วงค.ศ. 1860 จนถึงสิ้นสุดคริสต์ศตวรรษ เป็นช่วงที่รวมกันส่งเสริมความเจริญทางการค้าและการเดินเรือระหว่างสยามและชัวเถา สินค้าออกจากชัวเถามายังสยามมีแนวโน้มมากขึ้น ดังนั้นกรุงเทพฯจึงเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของผู้อพยพชาวจีนและ

ตัวแปรที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบคมนาคม โดยใช้เรือกลไฟแทนเรือใบ ในเมืองท่าสามแห่ง คือ เอ็มมิง ชัวเถา และ ไห-โฮ่ว ส่งเสริมการอพยพของพวกเขาแต่จิวและไหหลำมายังกรุงเทพฯ แต่เป็นการเดินเรือกลไฟที่ไม่กำหนดเวลาแน่นอน จนกระทั่งปี ค.ศ. 1882 บริษัทเรือกลไฟโดยสารกรุงเทพฯ (Bangkok Passenger Steamer Company) ของอังกฤษ เปิดสายการเดินทางเรือที่มีเวลากำหนดแน่นอน เส้นทางระหว่างชัวเถา-กรุงเทพฯ¹² ในระยะ 2 ปีแรก ทุกๆสัปดาห์จะมีเรือกลไฟหนึ่งลำออกจากชัวเถามายังกรุงเทพฯ การอพยพเข้าเมืองทางเรือกลไฟมากรุงเทพฯ มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นหมื่นๆคนต่อปี¹³ จะเห็นได้ว่าในช่วงที่มีการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ยิ่งทำให้มีชาวจีนอพยพมายังประเทศไทยเพิ่มทวีมากขึ้นตามไปด้วย

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47 .

¹² นวางเสี่ยวเฮียน, "สาเหตุที่ชาวจีนอพยพไปอยู่เมืองไทยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ" แปลโดย ประสาน ภัทรวัฒน์, ศิลปวัฒนธรรม 8 (มกราคม 2530) : 115.

¹³ พรรณี อัครพลรักษ์ และ คณะ (แปล), สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 44.

ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย คือชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาอันมีกลุ่มคนจีนที่พูดภาษาฮกเกี้ยนมากที่สุด แต่ในสมัยกรุงธนบุรีได้มีปัจจัยหลายอย่างที่เอื้อประโยชน์และชักจูงให้ชาวจีนแต่จิวอพยพเข้ามา จนกลายเป็นกลุ่มภาษาที่มากที่สุดในประเทศไทย และมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างสังคมไทยในระยะต่อมา ชาวจีนที่เข้ามาในระยะหลังนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวไต้หวันและเกษตรกรที่ยากจนที่อพยพออกนอกประเทศเพื่อสร้างฐานะ และเมื่อพิจารณาถึงประชากรจีนที่เดินทางออกนอกประเทศเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้อพยพจากประเทศจีนก่อน พ.ศ.2436 แทบจะไม่มีสตรีจีนเดินทางออกนอกประเทศ มีอยู่เพียงร้อยละ 2-3 ของผู้อพยพเท่านั้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นหญิงโสเภณี แต่ภายหลังพ.ศ. 2463 มีสตรีจีนเริ่มเข้ามามากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 95 ได้สมรสแล้ว จากการสำรวจสำมะโนครัวเมื่อ พ.ศ. 2480 ปรากฏว่ามีจำนวนสตรีเพิ่มขึ้นกว่า 300 เปอร์เซ็นต์ในระยะ 18 ปีที่ผ่านมา แต่ถึงอย่างไรจำนวนคนจีนทั้งสองเพศยังแตกต่างกันอยู่มาก ดังการสำรวจสำมะโนครัวเมื่อพ.ศ. 2490 พบว่าสัดส่วนชาวจีนที่อพยพเข้ามา มีผู้ชายมากกว่าสองคนต่อผู้หญิงหนึ่งคน¹⁴ จึงมักพบว่าในรุ่นลูกของชาวจีนโพ้นทะเลโดยมากมีบิดาเป็นชาวจีนและมารดาเป็นคนไทย แต่ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีสตรีจีนเข้ามาประเทศไทยมากขึ้น จึงมีโอกาสเลือกสตรีจีนเป็นคู่ครองได้มากขึ้น แต่ระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความแตกต่างจำนวนเพศชายและหญิงในอัตราที่น้อยลงและปรากฏว่ามีการแต่งงานระหว่างคนไทยกับคนจีนจึงลดน้อยลงเช่นกัน¹⁵

จะเห็นได้ว่าชาวจีนได้รับสภาพบีบคั้นทางเศรษฐกิจและความวุ่นวายในประเทศจีน จึงอพยพเข้ามายังสยามเพื่อทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างในขั้นแรก เนื่องจากความปรารถนาที่จะปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้นเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้อพยพเข้ามายังสยาม ดังนั้นการอพยพในรุ่นแรกๆ จึงเป็นผู้ชายและหนุ่มนักแสวงโชค และเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ของดินแดนสยามที่มีชื่อเสียงในด้านความอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองมีความสงบสุข อีกทั้งนโยบายของเมืองไทยต่อชาวจีนในประเทศ เป็นไปในลักษณะที่เอื้อประโยชน์และให้สิทธิในการทำมาหากินได้อย่างอิสระ นับเป็นสิ่งจูงใจสำหรับชาวจีนให้อพยพเข้ามาประกอบอาชีพ สร้างฐานะตลอดจนตั้งถิ่นฐานในดินแดนใหม่แห่งนี้

¹⁴ ยูทเวส มิลลิแกน, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 54.

¹⁵ เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์, "สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวจีนในสังคมปัจจุบัน : กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษนิยมในกรุงเทพฯ," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) หน้า 34.

ปัจจัยที่มีผลต่อการอพยพของชาวจีน

สาเหตุในการอพยพออกนอกประเทศของชาวจีนและเลือกอพยพมาประเทศไทย สามารถแยกได้เป็น 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด

1. ปัจจัยผลักดันให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ :

1.1 เนื่องจากภูมิประเทศของจีนทางตอนใต้มีแนวเทือกเขาเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อและขนส่งทางบก คือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ราบลุ่มชายฝั่งซึ่งได้แก่ มณฑลฟูเจี้ยนและกวางตุ้งต้องหันหน้าไปสู่ทะเลโดยมีอาชีพประมงและค้าขายยังโพ้นทะเล ชาวจีนทางตอนใต้จึงมีความชำนาญในการเดินเรือทะเลเป็นพิเศษ

1.2 ลักษณะพื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ บริเวณริมฝั่งทะเลถูกน้ำเค็มรุกพื้นที่เพาะปลูก ทำให้ได้ผลผลิตน้อยและในบริเวณที่คอกก็เป็นที่แห้งแล้งไม่อุดมสมบูรณ์ พอปลูกได้เฉพาะพืชผลบางชนิด เช่น มันเทศ ถั่วลิสง แต่ไม่สามารถปลูกข้าวได้ ในอดีตจีนมักติดต่อซื้อข้าวจากสยาม

1.3 นอกจากต้องเผชิญกับปัญหาพืชผลขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้า การเมืองของจีนอยู่ในช่วงที่ท่าสงครามกับต่างประเทศ อีกทั้งยังมีจลาจลภายในประเทศได้สร้างความวุ่นวายในประเทศเป็นอย่างมาก ดังเช่น เหตุการณ์ที่กองทัพอังกฤษรุกรานยังนครกวางตุ้ง เอ็นมิงและเมืองท่าอื่นของจีนในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1839-1842 ให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของสนธิสัญญา ซึ่งรวมถึงการยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษด้วย ในปีต่อมาเกิดกบฏไต้ผิงเมื่อปี ค.ศ. 1848-1865 กองทัพราชวงศ์ชิงได้ทำการปราบปรามอย่างทารุณต่อประชาชนในย่านมณฑลกวางตุ้งและฟูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) ซึ่งกองทัพเรือไต้ผิงเคยเคลื่อนไหวนานนี้มาก่อน¹⁶ การสิ้นสุดของขบวนการไต้ผิงด้วยความพ่ายแพ้ คงเหลือไว้แต่ความทุกข์ร้อนของประชาชน ทำให้พลเมืองจำนวนมากพากันลี้ภัยไปต่างประเทศ

1.4 ผลสืบเนื่องจากสนธิสัญญาระหว่างปักกิ่งกับประเทศตะวันตกเมื่อปี ค.ศ. 1860 ข้อสัญญาประการหนึ่งให้ยกเลิกคำสั่งที่ห้ามชาวจีนเดินทางออกนอกประเทศที่มีมาแต่เดิม¹⁷ ข้อความในสนธิสัญญาดังกล่าวมีผลต่อการอพยพที่เพิ่มขึ้นของชาวจีน

¹⁶ หวางเสี่ยวเหียน "สาเหตุที่ชาวจีนอพยพไปอยู่เมืองไทยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ" แปลโดย ประสาน ภัทรวัฒน์, ศิลปวัฒนธรรม 8 (มกราคม 2530) : 116

¹⁷ พรรณี อัครพลรักษ์และคณะ(แปล), สังคมจีนในประเทศไทย. ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 64.

1.5 สืบเนื่องมาจากการเกิดโรคกาฬโรคระบาดในฮ่องกงเมื่อปี 1894 จำเป็นต้องควบคุมพื้นที่มิให้โรคแพร่กระจาย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระงับการอพยพออกจากเมืองท่าต่างๆ เป็นเวลาหลายเดือนที่กรุงเทพฯ ปรากฏเพียงการตรวจโรคเป็นประจำ ดังนั้นผู้ที่ต้องการอพยพออกมายังมลายูเป็นจำนวนมาก จึงเปลี่ยนเป็นมากรุงเทพฯ แทน¹⁹

1.6 ประเทศจีนทางตอนใต้ประสบกับภัยธรรมชาติทั้งวาตภัยและอุทกภัยเป็นประจำเนื่องมาจากภูมิประเทศที่ติดกับทะเล ภัยธรรมชาติสร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้ผลกระทบจากภัยธรรมชาติยังสร้างปัญหาการขาดแคลนอาหาร ดังเช่น ปัญหาขาดแคลนที่โถมมาอย่างมากมายในปี ค.ศ. 1893-1894 ในเงาใจประสบกับพายุน้ำค้างแข็งตกลูกทำลายพืชผลทางการเกษตร การขาดแคลนข้าวที่ซัวเถา เกาะไหหลำประสบกับความแห้งแล้งรุนแรงตลอดปี เมื่อพืชพันธุ์ธัญญาหารขาดแคลนราคาข้าวถีบตัวสูง ประชากรได้รับความยากลำบากแสนสาหัสโดยเฉพาะคนจนและเกษตรกร ปัจจุบันดังกล่าวผลักดันให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพไปยังดินแดนอื่นเพื่อแสวงโชคที่ดีกว่า

1.7 การอพยพด้วยการโดยสารเรือกลไฟที่มีเส้นทางสายตรงระหว่างซัวเถาถึงกรุงเทพฯ เพิ่มความสะดวกแก่การอพยพ ประกอบกับในระยะหลังประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่มีการแข่งขันด้านการขนส่งระหว่างบริษัทเดินเรือ ทำให้อัตราค่าโดยสารอยู่ในระดับที่ถูกลงมาก เป็นเหตุผลสนับสนุนให้ผู้อพยพที่ยากจนเคยเป็นเกษตรกรหรือชาวนาในเมืองจีนมาก่อน อพยพเข้ามาয়ยังสยามสยามเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

2. ปัจจัยดึงดูดจากประเทศไทย

2.1 ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศจีนและสยามดำเนินไปอย่างแน่นแฟ้นมาหลายทศวรรษ การเคลื่อนไหวทางการค้าด้วยระบบทศบรรณาการเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก โดยเฉพาะการจำหน่ายข้าวสาร นับเป็นลู่การค้าที่สำคัญเนื่องจากเป็นสินค้าที่สยามมีอย่างอุดมสมบูรณ์แล้ว แต่ประเทศจีนกำลังขาดแคลน แม้ภายหลังได้ยกเลิกระบบบรรณาการแล้ว การค้าของเอกชนของพ่อค้าชาวจีนได้เข้ามาแทนที่ เนื่องจากทั้งสยามและจีนต่างต้องการสินค้าของอีกฝ่ายหนึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งหมายความว่าธุรกิจการค้าหลวอภัยพ่อค้าจีนเป็นส่วนใหญ่

2.2 ขณะที่ประเทศจีนประสบกับความยุ่งยากทางการเมืองทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ สภาพบ้านเมืองของประเทศไทยกำลังเข้าสู่ภาวะความสงบสุขหลังจากสิ้น

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

สุดท้ายรวมกับพม่าเมื่ออังกฤษเข้าไปยึดครองพม่า ส่วนความขัดแย้งระหว่างไทยกับญวนและเขมร นั้นก็สงบลงเมื่อฝรั่งเศสเข้าไปแทรกแซงกิจการในอินโดจีน สภาวะด้านการเมืองของไทยจึงมีความสงบกว่าดินแดนโดยรอบ ชาวจีนจำนวนมากจึงหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยในเมืองไทยและชักชวนญาติให้เข้ามาทำมาหากินในเมืองไทย และภายหลังสนธิสัญญาเบาริงทำให้มีการค้าเสรีมากขึ้น ชาวจีนได้เข้ามามีส่วนดูแลกิจการต่างๆในการผลิตเพื่อส่งสินค้าออก และเป็นพ่อค้าคนกลางในการค้ากับประเทศตะวันตก ตลอดจนแรงงานชาวจีนสอดคล้องกับความต้องการแรงงานในการเร่งรัดพัฒนาประเทศ นับว่าการที่จีนอพยพเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยสอดคล้องกับความต้องการในด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ทั้งด้านความชำนาญด้านการผลิตและแปรรูปสินค้า ความสามารถในการค้า และแรงงานกรรมกรในการพัฒนาประเทศ

2.4 นโยบายของประเทศสยามนับว่ามีผลต่อการอพยพเข้ามาของชาวจีนเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการอนุญาตให้เข้าเมืองได้โดยไม่จำกัดจำนวน ทั้งนี้เพื่อทดแทนแรงงานและทดแทนอาชีพที่มีไม่เพียงพอในสยาม นโยบายดังกล่าวชาวจีนได้รับการส่งเสริมและสิทธิประโยชน์ในการทำมาหากิน เช่น ในสิทธิพิเศษแก่ชาวจีนที่เลือกไม่เป็นไพร่ได้ เมื่ออยู่นอกระบบไพร่ดังกล่าวก็จะต้องเสียภาษี หรือที่เรียกกันว่า “ผูกปิ่นข้อมือจีน”¹⁹ โดยเรียกเก็บภาษีในอัตราที่ถูกลงเมื่อเทียบกับอัตราที่ไพร่ต้องเสียส่วย¹⁹ สำหรับนโยบายด้านการปกครองนั้นใช้หลักปกครองตนเองของคนจีน โดยแต่งตั้ง “พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี”²⁰ เป็นผู้ควบคุมดูแลคนจีนตัดสิ้นคดีความที่เกี่ยวกับชาวจีน รัฐไทยไม่ได้เข้ามาก้าวก่ายหรือควบคุมชาวจีนอย่างเด็ดขาด เห็นได้ชัดเจนว่านโยบายที่มีต่อชาวจีนในสมัยของรัชกาลที่ 1-5 มีลักษณะเอื้อต่อการอพยพเข้ามาของชาวจีนโดยตลอด แต่ภายหลังเปลี่ยนมาใช้นโยบายจำกัดการเข้าเมืองของผู้อพยพมีผลทำให้จำนวนผู้อพยพชาวจีนเข้าไทยลดลงด้วยเช่นกัน และรัฐได้กำหนดนโยบาย “สร้างรัฐชาติ” ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางการเมืองยุคจักรวรรดินิยม (สงครามโลกครั้งที่ 2) พยายามที่จะผลักดันให้ชาว

¹⁹ พูนเศษ จันททานนท์, ประวัติความเป็นมาการขยายตัวการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ 2398-2475, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 32

* ผูกปิ่น หมายถึงการเสียภาษีของคนนอกระบบ ผูกหรือมือซ้ายด้วยเชือกหรือด้ายแดงติดครั้งตั้งงมเชือกและประทับตราราชการที่ครั้ง ซึ่งเรียกว่า ปิ่น คาดว่าเริ่มมีการผูกปิ่นตั้งแต่รัชกาลที่ 2 และยกเลิกเมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2451)

** พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ราชทินนาม) ผู้ที่เป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวจีนยกย่องเป็นขุนนางไทย มีหน้าที่ดูแลคนจีนในเมืองไทย และมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการค้าระหว่างไทย-จีน

จีนถือสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456 เพื่อสร้างจิตสำนึกในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมไทย นโยบายของรัฐในช่วงนั้นมีจุดประสงค์ คือ ต้องการส่งเสริมให้คนจีนกลายเป็นคนไทย โดยค่อยๆ จำกัดบทบาทในการกุมเศรษฐกิจประเทศของชาวจีนและกำหนดนโยบายควบคุมด้านการศึกษาระดับของรัฐบาล²⁰

2.5 ปัจจัยทางด้านสังคมของไทยหลายประการสร้างความมั่นใจแก่ชาวจีนที่จะอพยพมาเมืองไทย ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทย-จีน สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยา เป็นต้นมาชาวไทยไม่เคยรังเกียจเด็ดขันธ์หรือกีดกันชาวจีนในเมืองไทยแม้แต่น้อย ไม่เห็นว่าชาวจีนเป็น“คนต่างดาว” ให้สิทธิต่างๆ แก่ชาวจีนในการประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานในแผ่นดินไทย นอกจากนี้ชาวจีนยังมีความคล้ายคลึงกันในด้านแนวคิดตลอดจนความเป็นอยู่บางประการ เช่น การนับถือศาสนาพุทธ บริโภคข้าวและปลาเป็นอาหารหลัก เป็นต้น ฉะนั้นจึงเป็นการง่ายต่อชาวจีนที่จะเข้ามาใช้ชีวิตร่วมกับชาวไทย ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันดังกล่าวโดยไม่จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมมากนัก²¹

สาเหตุส่วนใหญ่ที่เป็นปัจจัยผลักดันให้ชาวจีนทำมาหากินนอกประเทศนั้นสืบเนื่องมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองเป็นสำคัญ อีกทั้งปัจจัยดึงดูดจากสยามเป็นเหตุผลักดันให้ชาวจีนเลือกอพยพเข้ามายังเมืองไทยมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนารูปแบบการขนส่งจากเรือสำเภามาเป็นด้วยเรือกลไฟที่มีเส้นทางจากชัวเถาตรงมายังกรุงเทพฯ ความสะดวกดังกล่าวมีส่วนส่งเสริมให้ชาวจีนเดินทางเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้มากเช่นกัน ประชากรจีนที่อพยพเข้ามาก็สอดคล้องกับความต้องการแรงงานเพื่อพัฒนาประเทศ เช่น การขุดคลอง สร้างถนน เป็นต้น และสภาพเศรษฐกิจของไทยเปิดโอกาสให้ชาวจีนแสวงหาผลประโยชน์ได้ ค้าขายได้อย่างเสรี ฉะนั้นเมื่อปัจจัยต่างๆ ของเมืองไทยเป็นเหตุจูงใจให้ชาวจีนปรารถนาเข้ามาทำมาหากิน และได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไป

เมื่อสืบสาวจากประวัติศาสตร์ชาติไทยพบว่า ชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังประเทศสยามมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเคยมีผู้ประมาณว่ามีชาวจีนอาศัยอยู่ในประเทศไทยสมัยนั้นประมาณ 3,000 คน²² โดยมีชาวจีนทยอยหลั่งไหลเข้ามาพำนักตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งส่วนประชากรที่อพยพมาส่วนใหญ่เป็นชาวนา เกษตรที่ยากจน ซึ่งหลบหนี

²⁰ พระณี อัครพลรักษ์ และคณะ (แปล), สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ หน้า 2529

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 193.

²² Victor Purcell, *The Chinese in Southeast Asia* (London : Oxford University Press, 1966) p. 89

หนีภัยสงคราม ภัยธรรมชาติที่รุนแรง ความวุ่นวายทางการเมือง ตลอดจนวิกฤติการณ์ขาดแคลนอาหารสร้างความแร้นแค้นและยากลำบาก จึงอพยพออกนอกประเทศเพื่อหวังสร้างฐานะของตน สถิติประชากรชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยมีจำนวนมากที่เข้ามาและไม่กลับออกไป ดังที่สกินเนอร์สำรวจไว้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2370 มีชาวจีนที่ตกค้างในไทยประมาณ 3,000 คนต่อปี และเพิ่มขึ้นปีละ 7,000 คนตั้งแต่ปี พ.ศ.2425²³ นับเป็นอัตราที่สูงมากจนกระทั่งช่วงพ.ศ. 2475-2488 เป็นช่วงสงครามจีน-ญี่ปุ่น และสงครามทางภาคมหาสมุทรแปซิฟิก ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 ที่กีดกันชาวจีนเข้าประเทศ ส่งผลทำให้มีชาวจีนเข้าประเทศไทยในอัตราที่ต่ำมาก และมีการอพยพเพิ่มขึ้นอีกครั้งทันที ที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.2490 รัฐบาลไทยมีนโยบายเข้มงวดในการควบคุมดูแลชาวจีนมากขึ้นเนื่องจากเกรงภัยคอมมิวนิสต์ที่เข้าครองอำนาจในจีนแผ่นดินใหญ่ จึงให้จำกัดอัตราคนต่างด้าวเข้าประเทศโดยอนุญาตให้ชาวจีนเข้าประเทศไทยได้ปีละ 10,000 คน และลดอัตราเหลือ 200 คนในปี พ.ศ.2492 พร้อมทั้งเรียกเก็บค่าธรรมเนียมคนต่างด้าวสูงขึ้น ด้วยข้อจำกัดจากนโยบายของรัฐบาลไทย และผลจากการสถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อ พ.ศ.2492 ประชาชนจีนเป็นเจ้าของประเทศ ชีวิตความเป็นอยู่ได้รับการปรับปรุงดีขึ้น ยุคสมัยซึ่งชาวจีนถูกบีบบังคับต้องออกไปทำมาหากินเลี้ยงชีพนอกประเทศก็สิ้นสุดลง²⁴ ยังผลทำให้การอพยพของชาวจีนเข้าประเทศไทยได้หยุดชะงักลงนับตั้งแต่ปี 2493 เป็นต้นมา ลูกหลานจีนที่เกิดในประเทศไทยให้ถือสัญชาติไทยตามกฎหมาย และถือว่ามีสิทธิเสรีภาพเสมือนคนไทยโดยทั่วไป

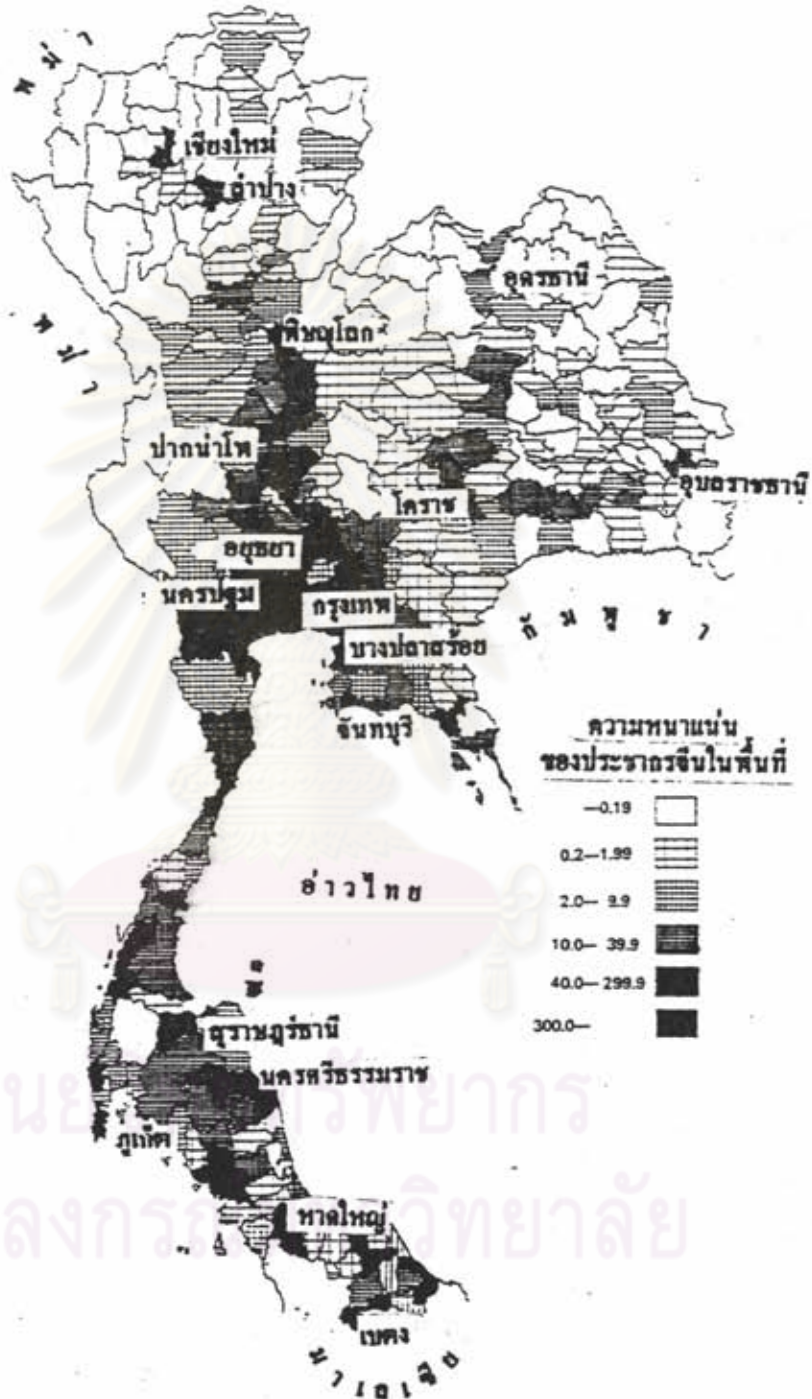
การกระจายตัวของคนจีนในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2490-2498

จากการศึกษาถึงการตั้งชุมชนและการกระจายตัวของคนจีนในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2490-2498 โดยศาสตราจารย์วิลเลียม สกินเนอร์ นักวิชาการชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับนับถือกันในวงการศึกษาเรื่องคนจีน ทำให้ทราบถึงความหนาแน่นในการตั้งถิ่นฐานของคนจีนที่กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทย ดังแผนที่แสดงการรวมกลุ่มของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

²³ เดียนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ "สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวจีนในสังคมปัจจุบัน : กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษนิยมในกรุงเทพฯ." (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) หน้า 32.

²⁴ หวางเลี้ยวเยียน "สาเหตุที่ชาวจีนอพยพไปอยู่เมืองไทยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ" แปลโดย ประสาน กัทรวัฒน์, ศิลปวัฒนธรรม 8 (มกราคม 2530) : 117.

แผนที่ 2.1 การรวมกลุ่มของชาวจีนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย พ.ศ. 2490

ที่มา : สกินเนอร์ วิลเลียม (ผู้แต่ง) . สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ (ผู้แปล) 2529. หน้า 206.

การกระจายตัวของชุมชนชาวจีนที่ปรากฏในแผนที่ เห็นได้ชัดว่า อาศัยอยู่หนาแน่นมากบริเวณอ่าวไทยตอนบน และในภาคกลางตอนล่างบริเวณอยุธยา สระบุรี และกระจายขึ้นไปทางภาคกลางตอนบน และภาคเหนือตามลำน้ำยมและน่าน บริเวณปากน้ำโพ พิษณุโลก ลำปาง และเชียงใหม่ ทางทิศตะวันออกของสระบุรีกระจายตามแนวทางรถไฟสู่โคราชและเหนือโคราช ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีชาวจีนรวมตัวหนาแน่นที่โคราชและอุบลราชธานี ส่วนทางภาคใต้เห็นได้ชัดว่ามีศูนย์กลางอยู่ที่ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช หาดใหญ่ ปัตตานี นราธิวาส ตรัง นครศรีธรรมราช ระนอง ชุมพร และประจวบคีรีขันธ์²⁵ ชุมชนชาวจีนกระจายไปตามแนวลุ่มแม่น้ำสายสำคัญๆ และตามเส้นทางรถไฟแสดงให้เห็นว่า เส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำได้ช่วยอำนวยความสะดวกให้ชาวจีนขยายชุมชนไปยังส่วนภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ การรวมกลุ่มของชาวจีนหนาแน่นมากบริเวณรอบอ่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงและเมืองท่าที่สำคัญเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทั้งประเทศ นอกจากนี้ ศาสตราจารย์สกินเนอร์ ได้วิจัยหาสัดส่วนของประชากรที่เป็นคนจีนโดยแยกตามกลุ่มภาษาโดยประมาณการณดังต่อไปนี้

ตาราง 2.1 สัดส่วนประชากรคนจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ในประเทศไทย

กลุ่มภาษา	ร้อยละของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ต่อคนจีนในประเทศไทย	จำนวนประชากร (คน)
แต้จิ๋ว (Teachiu)	56	1,297,000
แคะ (Hakka)	16	370,000
ไหหลำ (Hainanese)	12	278,000
กวางตุ้ง (Cantonese)	7	162,000
ฮกเกี้ยน (Fukienese)	7	162,000
อื่นๆ	2	46,000
รวม	100	2,315,000

ที่มา : สกินเนอร์, 2529, หน้า 215.

²⁵ พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (แปล). สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ . หน้า 215.

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ

สัดส่วนจำนวนชาวจีนในประเทศไทยมีชาวจีนกลุ่มภาษาแต้จิ๋วมากที่สุด และส่วนใหญ่มักมาตั้งหลักแหล่งที่กรุงเทพฯ ก็เป็นชาวแต้จิ๋วเช่นกัน เนื่องจากเส้นทางเดินเรือจากเมืองท่าชั่วคราวของจีนกับกรุงเทพฯ ยิ่งทำให้สะดวกต่อการเดินทางเข้ามาของพวกแต้จิ๋ว การที่มีชุมชนชาวจีนกระจุกตัวอย่างหนาแน่นในกรุงเทพมหานครและโดยรอบอ่าวไทย คาดว่ามีประมาณครึ่งหนึ่งของชาวจีนในประเทศไทยที่พำนักอยู่ในรัศมี 5 ไมล์ จากกรุงเทพฯ มีประมาณหนึ่งในห้าของชาวจีนในประเทศไทยทั้งหมดเป็นอย่างน้อยที่อาศัยในตัวนครหลวง²⁶ สะท้อนให้เห็นว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีความสำคัญต่อการอพยพเข้ามาของชาวจีน ชาวจีนทั้งห้ากลุ่มภาษาอาศัยอยู่ปะปนกันมีความแตกต่างในด้านวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นตนและในด้านภาษาอยู่บ้างแต่ดำรงความเป็นชุมชนจีนร่วมกัน สังเกตได้จากมีวัฒนธรรมแบบจีนร่วมกันอย่างเห็นได้ชัด

ในสมัยกรุงธนบุรีพระเจ้าตากสินโปรดให้สร้างเมืองทางปากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยที่ปากฝั่งตรงข้ามกับพระราชวังเป็นที่ทำมาค้าขายและที่ตั้งบ้านเรือนชุมชนจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวแต้จิ๋วที่เข้ามาครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ชุมชนจีนแต่เดิมตั้งอยู่บริเวณท่าเตียนและพระมหาราชวังในปัจจุบัน ต่อมาในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงดำริว่าฝั่งธนบุรีมีพื้นที่น้อยเป็นอุปสรรคต่อการขยายเมืองและประสงค์ที่จะย้ายเมืองหลวงมาอยู่ทางฝั่งพระนครด้านตรงข้าม ทรงโปรดเกล้าฯ ย้ายชุมชนชาวจีนไปอยู่บริเวณด้านนอกเขตกำแพงพระนครด้านตะวันตกเฉียงใต้และกลายเป็นชุมชนใหญ่ของชาวจีนที่เรียกกันว่า "สำเพ็ง"

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พัฒนาด้านสาธารณูปโภคขึ้นมากมายและมีการขุดคลองสร้างถนนขึ้นหลายสายในสมัยนี้ ชุมชนชาวจีนกระจายกว้างออกไปจากสำเพ็งหลายแห่ง แต่มีชุมชนลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนที่เด่นชัดได้แก่บริเวณต่างๆ ดังนี้²⁷ :-

- บริเวณตั้งแต่ใต้กำแพงพระนคร ถึง ปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ -

นับว่าเป็นชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ บริเวณดังกล่าวมีชุมชนชาวจีนติดต่อกันเป็นแนวยาวเลียบบนลานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับถนนเจริญกรุง ยาวประมาณ 1.5 ไมล์ นับตั้งแต่ด้านใต้ของกำแพงเมืองไปสิ้นสุดที่โบสถ์กาละหว้าบริเวณคลองผดุงกรุงเกษมทางด้านใต้

²⁶ William G. Skinner, *Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand*, p. 5.

²⁷ สวัสดิ์ ทัพพะสุต, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน ตะวันตก." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 38-42.

พื้นที่ดังกล่าวแบ่งการปกครองเป็นตำบลโดยมีกำนันจีนเป็นผู้ดูแลในแต่ละท้องที่ ได้แก่²⁸ ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ สะพานหัน-ลำเพ็ง ศาลเจ้าเก่า กงซีล้ง วัดสัมพันธวงษาราม ตรอกเต้า-ลำเพ็ง ตรอกพระยาไกร เด็กมิถย(ริมวัดจักรวรรดิราชาวาส) สะพานยายใจถึงโรงกะทะเก่า ศาลเจ้าแม่ทับทิม ตรอกอาจม ตลาดน้อย ตรอกวัดญวน ตลาดน้อย ตรอกบ้านแกงบวน และเชิงสะพานตลาดน้อย

บริเวณที่ตั้งของชุมชนนี้มีถนน 3 สายขนานกันไปนับจากริมแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามา คือ ถนนลำเพ็ง เยาวราช และ เจริญกรุง ตามลำดับ รวมทั้งมีตรอกซอยต่างๆ เชื่อมระหว่างถนนทั้ง 3 สายนี้ บริเวณสองฟากถนนเป็นร้านค้าติดต่อกันไปบ้างก็เป็นตึกแถว บ้างก็เป็นห้องแถวไม้ซึ่งรุ่งเรืองหลังจาก²⁹ เป็นบริเวณที่ชาวจีนอยู่กันอย่างแออัดคับแคบ ในย่านชุมชนชาวจีนมีตลาดลำเพ็งเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ตลาดใหญ่” คู่กับตลาดน้อยหรือตลาดเกียะ ซึ่งเป็นตลาดที่เก่าและใหญ่รองลงมาจากตลาดลำเพ็ง³⁰

- เรือนแพบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา -

บริเวณสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณที่ผ่านตัวเมืองกรุงเทพฯ มีเรือนแพเรียงรายเป็นระยะทางยาวประมาณ 4 - 5 ไมล์ ขนาดของเรือนแพมีลักษณะใกล้เคียงกัน คือประมาณ 30 - 40 ตารางฟุต เป็นเรือนแปดชั้นเดียว ฝาขัดแตะ และหลังคามุงจาก เกือบทั้งหมดเป็นเรือนแพที่ทำกรค้าขายโดยชาวจีน³¹ ชุมชนเรือนแพเหลือน้อยลงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในสมัยของพระองค์มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นหลายสาย ชุมชนก็จะย้ายไปตั้งถิ่นฐานริมถนนสายใหม่แทน

- บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี -

ชุมชนจีนแห่งนี้อยู่ตรงข้ามกับชุมชนจีนด้านฝั่งพระนคร คืออยู่ตรงข้ามกับถนนราชวงศ์ตอนตกแม่น้ำที่เรียกกันว่ากงซีล้ง ชุมชนจีนบริเวณดังกล่าวเรียกว่า “ฮวยจันล้ง” ซึ่งแปลว่า

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/41 คอเรสเปอนเดนซ์ เรื่อง ใ้ทพระยาไชยภักวราชเสฐี ส่งบายู ชื่ออำเภอกำนันกรมท่าซ้ายมายพิงกรมพระนครบาลด้วย

²⁹ ส.พลายน้อย, บางกอก (กรุงเทพมหานคร : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายวณิชยศิริระจันดา, 2520), หน้า 74.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98 - 99.

³¹ สลาวิตรี ทัทระสุต, “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน ตะวันตก.” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 40.

ท่าเรือไฟ ซึ่งในอดีตเป็นท่าเทียบเรือขนถ่ายสินค้าจากเรือกลไฟ³² บริเวณชุมชนชาวจีนทางฝั่งนี้ ไม่แออัดนัก โดยมากจะเป็นท่าเรือขนส่งสินค้าและกิจการผลิตสินค้า เช่น โรงสีข้าว โรงปูนขาว โดยจะมีสาขาหรือร้านขายปลีกอยู่ในย่านลำพังตรงข้ามฝั่งแม่น้ำ³³ ชุมชนหนาแน่นอยู่แถบ บางลำภู ล่างและคลองสานซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้าของกิจการดังกล่าวจึงเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่ ร่ำรวยกว่าลำพัง

- บริเวณตลาดพลู (ฝั่งธนบุรี) -

ตลาดพลูเป็นชุมชนชาวจีนแห่งเดียวที่เห็นได้ชัดทางฝั่งธนบุรีตั้งอยู่ในคลองบางกอกใหญ่(คลองบางหลวง) ในบริเวณนี้ชาวจีนส่วนหนึ่งได้ตั้งร้านอาหารอย่างถาวรและบางส่วนเช่าขายของไปตามคลองและมักจะขายของประเภทอาหารเป็นส่วนใหญ่³⁴ บริเวณตลาดพลูทำสวนพลูกันมากและเป็นแห่งเดียวในกรุงเทพฯที่มีคนจีนทำการเกษตรกรรมเป็นกลุ่มใหญ่

แหล่งบริเวณที่ตั้งที่กล่าวมาข้างต้นมีลักษณะการรวมตัวเป็นชุมชนชาวจีนอย่างเด่นชัดที่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนนิยมอยู่บริเวณตามเมืองมากกว่าชนบท อีกทั้งชาวจีนในเมืองไทยยึดอาชีพค้าขายจึงนิยมอยู่ในเมืองใหญ่ มากกว่าเมืองเล็ก ๆ เนื่องจากสามารถทำการค้าได้ง่ายกว่า มีการสร้างเส้นทางคมนาคมขึ้นมากมายในสมัยรัชกาลที่ 4 จนกระทั่งถึงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 นโยบายในการปรับปรุงบ้านเมืองของไทย ได้แก่ การขุดและปรับปรุงคลอง การตัดถนน การสร้างอาคารพาณิชย์ และตลาด ส่งผลให้ชาวจีนย้ายมาตั้งถิ่นฐานทั้งริมคูคลองและสองฟากฝั่งถนนเพื่อประกอบการค้า ชุมชนชาวจีนกระจายวงกว้างออกไปยังที่อื่นๆ ของกรุงเทพมหานครและทั่วประเทศ³⁵ ในกรณีที่มีมองว่าชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย ชาวจีนจะถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุด (Largest Minority)³⁶ เลยทีเดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

³² เสฐียรโกเศศ, พื้นความหลัง เล่ม 1 (พระนคร : ศึกษิตสยาม, 2513) หน้า 75

³³ ส. ศิวรักษ์, บุคคลร่วมสมัยในทัศนะของ ส.ศิวรักษ์ (กรุงเทพฯ : มุลินธิโกมล คิมทอง, 2523) หน้า 168, 179.

³⁴ กาญจนา นาคินทร์, เด็กคลองบางหลวง (กรุงเทพฯ : เรืองศิลป์, 2520) หน้า 143-163.

³⁵ พูนภาค จันทกานนท์, "ประวัติศาสตร์ความเป็นมาการขยายตัวการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ 2398-2475," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 38.

³⁶ บัณฑิต อ่อนคำ, ชาวจีนในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : มปท.) หน้า 156.

วิถีชีวิตของชาวจีนในกรุงเทพฯ

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในระยะเริ่มแรกของการตั้งหลักแหล่งจะดูเหมือนเป็นการแยกกันอยู่อาศัยเฉพาะกลุ่ม อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจีนโดยสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมและดำเนินชีวิตในรูปแบบวัฒนธรรมของตนเหมือนที่เคยปฏิบัติมาแบบจีน

1. ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ในการตั้งหลักปักฐานบนแผ่นดินใหม่ ชาวจีนส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนของตนเองขึ้นในรูปแบบของบ้านจีน บ้านเรือนชาวจีนที่อาศัยในกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 มี 2 ลักษณะด้วยกันคือลักษณะบ้านของบรรดาชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่งร่ำรวยก็พยายามที่จะคงลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีน โดยสั่งวัสดุก่อสร้างจากเมืองจีนเข้ามาเป็นส่วนประกอบของบ้านด้วย บ้านของชาวจีนลักษณะนี้ประกอบด้วยอาคาร 3 หลัง ซึ่งจะมีชั้นเดียวหรือสองชั้นก็ได้ ตีคตรงกลางเป็นประธานและมีปีกยาวขนาด 2 ข้าง โดยมากจะสร้างอาคารขนานกับแม่น้ำหรือถนนด้านหน้า มีลานกว้างตรงกลางที่เปิดออกสู่ม่าน้ำหรือถนนนี้ อาจจะมีประตูกระเบื้องดินเผาขนาดใหญ่หรือแผ่นหินแกรนิตปูทางเท้าจากเมืองจีนซึ่งติดมากับเรือสินค้าโดยใช้เป็นอับเขาด่วงเรือ ประตูด้านหน้าของลานบ้านจะเป็นซุ้มประตูแบบจีนมีหลังคาคลุมในแนวที่ตรงกับตึกใหญ่ เหนือประตูทางเข้ามีป้ายชื่อบ้าน รูปแบบบ้านเรือนชาวจีนระดับสูงที่สร้างในระยะปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ผสมผสานนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกบางอย่างไว้ด้วย เช่น ลูกกรงไม้ฉลุ หรือใช้ช่องโค้ง ฯลฯ แต่ในลักษณะโดยทั่วไป ไปยังคงความเป็นจีนเช่นเดิม³⁷ และบ้านเรือนของชาวจีนอีกลักษณะหนึ่งจะเป็นที่อยู่ของผู้มีรายในระดับปานกลางหรือค่อนข้างต่ำ มีลักษณะเป็นตึกแถวหรือเรือนแถว ส่วนมากจะเป็นตึกแถวชั้นเดียว ผนังหนาทึบ หลังคายังคงสภาพแบบจีน

2. การประกอบอาชีพ

ชาวจีนได้เข้ามาประกอบอาชีพในสยามตามความรู้ความสามารถ และความถนัดในอาชีพดั้งเดิมของตนซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และแต่ละกลุ่มภาษา สามารถพิจารณาในแต่ละกลุ่มภาษาดังนี้

จีนแต้จิ๋ว - ชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้ามามากในรัชสมัยของพระเจ้าตากสินเป็นต้นมามีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยและในกรุงเทพฯ ประกอบอาชีพหลากหลายตามความสามารถ

³⁷ ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, บ้านในกรุงเทพฯ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525),

และกิจการที่ตนถนัด มีทั้งกิจการใหญ่ๆ ของชาวจีนในระดับสูงได้แก่ เจ้าภาชีนายอากร เจ้าของกิจการโรงน้ำตาล และอาชีพของชาวจีนระดับล่างสุด ชาวจีนแต่จิวในเมืองไทยส่วนมาก ประกอบกิจการค้าขายค้าส่ง - ค้าปลีก บ้างก็เป็นกรรมกรในโรงสีข้าว ไร่อ้อย ไร่พริกไทย ไร่ใบยาสูบ และโรงงานน้ำตาล ชาวดัตช์จำนวนไม่น้อยที่เป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟ ขุดคลองและกรรมกรท่าเรือ

จีนฮกเกี้ยน - เป็นพวกแรกมีที่เข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกทางภาคใต้ของประเทศไทย นอกจากนี้ชาวจีนฮกเกี้ยนมีความชำนาญในการเดินเรือ จึงมักยึดอาชีพ กะลาสีเรือโป๊ะจ่าย หรือพ่อค้า โดยเฉพาะการค้าใบชาที่สำคัญมีกลุ่มภาษานี้คุมอยู่ ในพ.ศ.2379 มีผู้ประมาณว่ามีชาวจีนกลุ่มภาษาฮกเกี้ยนอาศัยในกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียงจำนวนมากรองลงมาจากพวกแต้จิ๋ว สังเกตได้จากวัดจีนในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ.2343-2393 เป็นของชาวแต้จิ๋วและฮกเกี้ยน³⁸

จีนไหหลำ - ชาวจีนไหหลำมีชื่อเสียงในด้านช่างฝีมือ อาชีพอุตสาหกรรมเลื่อยไม้ด้วยมือสำหรับการก่อสร้างภายในประเทศและสำหรับการต่อเรือ จึงเป็นของชาวจีนไหหลำโดยส่วนมาก นอกจากนี้ชาวจีนกลุ่มนี้ยังมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ส่งออกสินค้าพื้นเมืองของไทยไปขายยังต่างประเทศ เป็นนายหน้าในการส่งสินค้าเข้าออกในกรุงเทพฯ³⁹ ทำมาหาเลี้ยงชีพเกี่ยวกับกิจการประเภท โรงเลื่อย กรรมกรสวนยาง กรรมกรต่อเรือ ชาวสวนปลูกผัก ไร่ฝ้ายผลิตเพื่อส่งออก เลี้ยงสุกร ชาวประมง ทำหัตถกรรมย้อม พอดีขายสินค้าพื้นเมือง และกรรมกรลากรถ เป็นต้น และอาชีพที่ชาวจีนไหหลำในกรุงเทพฯ ทำกันมากคือ ช่างไม้ พนักงานรับใช้ตามบริษัทห้างร้าน และร้านอาหาร กรรมกร และพ่อค้าหาบเร่⁴⁰

จีนกวางตุ้ง - เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความชำนาญพิเศษในด้านงานฝีมือและเครื่องกล ชาวจีนกวางตุ้งส่วนมากมีความชำนาญในธุรกิจก่อสร้าง แพทย์ ทันตแพทย์ พ่อค้า ช่างไม้ โรงสีข้าว กลุ่มจีนกวางตุ้งมักอาศัยอยู่ภาคกลางประกอบกิจการประเภทโรงสีข้าว โรงเลื่อยด้วยเครื่องจักรไอน้ำ ดำเนินงานร้านเครื่องโลหะและโรงกลึง ภัตตาคาร และค้าผ้าไหม ส่วนผู้ใช้แรงงานชาวจีนกวางตุ้งก็เข้ามาเป็นกรรมกรในกิจการก่อสร้างตามที่ตนถนัด

³⁸ พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (แปล), สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ , หน้า 64.

³⁹ ประชาชาติธุรกิจ, พลิกตำนานต้นเค้า 50 ปี หน้า 7-24.

⁴⁰ สาวิตรี ทัพพะสุต, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และ ตะวันตกในกรุงเทพฯ" , (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536)

จีนและ - ชาวจีนและกระจายอยู่เป็นหมู่โดยทั่วไปในประเทศจีน อพยพเข้ามาในช่วงที่สยามขาดแคลนแรงงาน พ.ศ. 2431-2446 ชาวจีนและที่อพยพเข้ามาใหม่ส่วนมากเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างกระจัดกระจายในกิจการต่างๆ เป็นแรงงานในโรงสี โรงเลื่อย และเหมืองแร่บางส่วน หรือแรงงานรับจ้างในงานสาธารณูปโภคของรัฐ เช่น เป็นกุลีสสร้างทางรถไฟ ขุดคลอง สร้างถนน เป็นต้น พวกจีนและที่พอมีสถานะเป็นพ่อค้าย่อย ช่างเงิน ช่างตัดเย็บหนัง ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า เจ้าของกิจการค้าไม้ ทำป่าไม้

3. โครงสร้างทางสังคมของชาวจีน

เมื่อพิจารณาโครงสร้างทางสังคมของชาวจีนในกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยใช้เกณฑ์จากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชนจีนเป็นสำคัญแบ่งได้ 3 ระดับใหญ่ๆ⁴¹ ดังนี้

1. ชาวจีนระดับสูง เป็นกลุ่มที่มีฐานะทางสังคมสูง เพราะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและสำคัญ ได้แก่ เจ้าภาชีนายอากร โดยเฉพาะกลุ่มที่ควบคุมภาษีอากรที่มีความสำคัญต่อรายได้หลักของรัฐบาลไทยภายหลังพ.ศ. 2398 อันได้แก่ภาชีผื่น สุรา บ่อนเบี้ย นายอากร กลุ่มที่มีฐานะรองลงมา คือ พวกเจ้าของกิจการโรงสี โรงเลื่อย คอมปราโดร์ ชาวจีนชั้นสูงเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อสังคมชาวจีนและชาวไทย บางคนรับราชการได้รับบรรดาศักดิ์ระดับพระยา รองลงมาคือ พระ หลวง ขุน ชาวจีนระดับสูงนี้รวมไปถึงคหบดีชาวจีนที่แม้ไม่ได้รับบรรดาศักดิ์แต่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นที่ยอมรับจากชุมชนชาวจีน ทางชาวไทย ตลอดจนชาวตะวันตก⁴²

2. ชาวจีนระดับกลาง ได้แก่ พ่อค้ารายย่อยมีกิจการไม่ใหญ่โตมากนัก เจ้าภาชีนายอากรรระดับเล็กๆ พ่อค้า ช่างฝีมือ ลูกมือฝึกหัดงานช่าง ลูกจ้างในโรงยาผื่น บ่อนเบี้ยและโรงภาษี เสมียนในธนาคาร และห้างร้านชาวตะวันตก และพวกที่ใช้วิชาชีพ เช่น แพทย์ และวิศวกร ชาวจีนระดับกลางนี้เป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ ซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากเท่าจีนกลุ่มแรก แต่มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน และสามารถเลื่อนฐานะจากลูกจ้างเป็นเจ้าของกิจการได้ ซึ่งจะได้รับการยกย่องมากกว่า

3. ชาวจีนระดับล่าง เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานกายเป็นสำคัญ ไม่มีความรู้มากนัก ได้แก่ พวกพ่อค้าหาบเร่ คนงานทางการเกษตร ช่างตัดผมช่างถนน นักแสดง คนลากรถ และกรรมกร ชาวจีนกลุ่มนี้ไม่มีทุนติดตัวเลยแม้แต่น้อยและมีความสัมพันธ์กับสังคมท้องถิ่นเพียงเล็กน้อย

⁴¹ สวัสดิ์ ทัพพะสุต, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 78.

⁴² ปราบรรณ โกเมน, "สมาคมชาวจีนในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2440-2488," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 59-61.

ส่วนใหญ่เข้ามาเมืองไทยเพื่อต้องการสะสมเงินเป็นระยะเวลาหนึ่ง ไม่ได้หวังตั้งหลักแหล่งถาวร⁴³

ความรู้ความสามารถและความชำนาญเป็นตัวแบ่งสายอาชีพไปในทิศทางที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านฐานะของกลุ่มภาษาต่างๆ พวกแต้จิ๋วและฮกเกี้ยนเป็นพวกที่มีฐานะดีที่สุด กิจการที่ได้กำไรสูงส่วนใหญ่มักจะอยู่ในมือของชาวจีนแต้จิ๋ว เช่น เจ้าภาษีนายอากร ค้าข้าว ค้าสิ่งทอจากต่างประเทศ อีกทั้งยังผูกขาดการรับจำนำ เป็นต้น ฮกเกี้ยน และพวกกวางตุ้งมีฐานะรองลงมาเป็นอันดับ แม้ว่าสมาชิกทั้งสามกลุ่มภาษานี้จะมีฐานะทางสังคมในระดับสูงและระดับปานกลาง แต่พบว่าในสังคมระดับล่างที่เป็นแรงงานกรรมกรก็มีสมาชิกของกลุ่มภาษาข้างต้นด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วนั้นปรากฏในทุกระดับชั้นของสังคม เนื่องจากมีพวกแต้จิ๋วที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นส่วนใหญ่จึงเป็นที่นับหน้าถือตาว่ามีฐานะดีที่สุดในบรรดากลุ่มภาษาพูดต่างๆ ของชาวจีนในเมืองไทย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มภาษาดังกล่าวปรากฏว่า ชาวแต้จิ๋วมีฐานะทางการค้ายิ่งใหญ่ที่สุดจนบางครั้งเป็นที่อิจฉาของกลุ่มอื่นๆ พวกกวางตุ้งส่วนมากมีอาชีพหม้อ และทันตแพทย์ มักมีทัศนคติไม่ดีต่อชาวแต้จิ๋ว โดยถือว่าชาวจีนแต้จิ๋วเป็นผู้ดีใหม่เคยมีฐานะที่ยากจนมาก่อน และชาวฮกเกี้ยนที่ตั้งหลักแหล่งมั่นคงทางภาคใต้ของไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มั่งคั่งและมีอิทธิพลทางการเมืองของท้องถิ่น พวกฮกเกี้ยนก็ถือว่าสูงกว่าพวกแต้จิ๋วเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าชาวแต้จิ๋วส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับสูงของคนทั่วไป แต่ในทัศนคติของชาวจีนกลุ่มภาษากวางตุ้งและฮกเกี้ยนแล้วนั้นถือว่าชาวแต้จิ๋วมีฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่า

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีความแตกต่างด้านภาษาอาชีพ และทัศนคติที่มีต่อกันระหว่างกลุ่มภาษาของชาวจีนด้วยกันก็ตาม แต่มีปัจจัยที่ทำให้ชาวจีนอยู่รวมเป็นกลุ่มเดียวกันตัวอย่างเช่น ชาวจีนมีภาษากลาง ที่เรียกว่า“แมนดาริน”หรือ“ก๊กอื้อ” เป็นการสื่อสารที่เข้าใจกันระหว่างกลุ่มภาษา ไม่มีข้อห้ามในการแต่งงานในกลุ่มภาษาที่ต่างกัน แม้ต่างกลุ่มภาษากันแต่ก็อาศัยปะปนกันอีกทั้งยังมีวัฒนธรรม ประเพณีที่เหมือนกัน⁴⁴ ชาวจีนกลุ่มภาษาเหล่านี้จึงอยู่รวมเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยนำวัฒนธรรมจีนซึ่งติดตัวมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและได้กลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจีนในประเทศไทย

⁴³ พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ (แปล), สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 136.

⁴⁴ รุ่งกัญญา บุรุษพิพัฒน์ (บรรณาธิการ), ชาวจีนในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: แพรวทิพย์, 2517), หน้า 158-159.

* จากข้อเท็จจริงที่ว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่มาจากตอนใต้ของประเทศจีน เป็นชาวจีนที่มีการศึกษาน้อยและ มีอาชีพทำนามาก่อน วัฒนธรรมที่ติดตัวมาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของจีนทางใต้ ไม่อาจถือว่าเป็นตัวแทนของ “วัฒนธรรมจีน” ได้ทั้งหมด